

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.12.5>

Volume 6/3

2022 p. 83-104

POPULARES VE OPTİMATES HAREKETLERİNİN LİDERLER ÜZERİNDEKİ TEZAHÜRÜ VE GERÇEKLEŞTİRİLEN MÜCADELELER (MÖ 133-78)

THE MANIFESTATION AND STRUGGLES OF THE POPULARES AND OPTIMATES MOVEMENTS ON THE LEADERS (133-78 BC)

Ferhat İLBOĞA*

ÖZ

Roma'da Krallık Dönemi'nin sona ermesinden sonra sınıflar arası eşitsizliğin giderilmesi yönünde adımlar atılması gündeme getirilmiştir. Cumhuriyet döneminin başlangıcında bu konuda eşit davranılmaya çalışılırken zamanla bu durum tekrar soylu sınıf lehine dönüşmeye başlamıştır. Bilhassa MÖ II. yüzyılla birlikte Kartaca'nın mağlup edilmesi ve Roma'nın Akdeniz havzasında yayılmasıyla sınıflar arasındaki denge bozulmuş ve gelir dağılımında orantısızlıklar meydana gelmiştir. Roma Kartaca'nın mağlup edilmesiyle önce Sicilia ile Hispania'da ve sonrasında Africa'da genişlemesinin sonucu olarak tarımda büyük plantasyon işletmelerine (*Latifundia*) geçmiştir. Bu işletmeler sermayesi olan soylu kesim için büyük kazançlar sağlasa da küçük toprakları işleyen alt sınıf için yarışılamayacak ölçüde adaletsiz bir ortam yaratmıştır. Diğer yandan bu genişleme süreci neticesinde artan refah seviyesi ile Roma siyaseti ve yönetimi giderek yozlaşmaya başlamıştır. Siyasette de etkisini gösteren bu durum Roma'yı temelde Halkçılar (*Populares*) ve Cumhuriyetçiler (*Optimates*) olarak iki düşünce grubuna ayırmıştır. Gracchus kardeşlerin alt sınıf yararına yaptıkları toprak reformları, bu iki kutup arasındaki mücadeleleri derinleştirmiş ve yıkıcı çatışmalara dönüştürmüştür. Bu ayırım önce Marius sonra da Sulla dönemlerinde devam etmiş ve sonucunda bir iç savaşa dönüşecek mücadeleler silsilesi ortaya çıkmıştır. Bu iç savaşın

* Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: ferhatilbogaa@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3657-8077, Konya, Türkiye.

doruk noktasını, Sulla'nın ülkenin tarihinde görülmemiş bir hamleyle ordusuyla Roma'ya yürümesi ve yeni bir dönemin kapısını aralaması oluşturmuştur. Roma'nın generalleri artık Cumhuriyet için değil kendileri için savaşmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet Rejimi, Patricii, Plebs, Halkçılar, Gracchus Kardeşler.*

ABSTRACT

After the end of the Kingdom Period in Rome, it was brought to the agenda to take steps to eliminate the inequality between classes. At the beginning of the Republican Period, it was tried to be treated equally in this regard, but over time, this situation started to turn in favor of the noble class. Especially with the defeat of Carthage in the 2nd century BC and the spread of Rome in the Mediterranean basin, the balance between classes deteriorated and disproportions in income distribution occurred. With the defeat of Carthage, Rome switched to large plantation holdings (*Latifundia*) in agriculture as a result of its expansion first in Sicilia and Hispania and then in Africa. Although these enterprises provided great gains for the nobles who had capital, they created an uncompetitive environment for the lower class who cultivated small lands. On the other hand, as a result of this enlargement process, Roman politics and administration began to deteriorate with the increasing level of prosperity. This situation, which also showed its effect in politics, basically divided Rome into two groups of thought as *populares* and *optimates*. The land reforms of the Gracchi for the benefit of the lower class deepened the struggles between these two poles and turned them into destructive conflicts. This distinction continued in the periods of Marius and then Sulla, and as a result, a series of struggles that would turn into a civil war emerged. The peak of this civil war was the march of Sulla to Rome with his army, with an unprecedented move in the history of the country, and the opening of the door to a new era. Rome's generals no longer fought for the Republic, but for themselves.

Keywords: *Republican Regime, Patricii, Plebs, Populists, Gracchus Brothers.*

Giriş

MÖ IV. ve III. yüzyıllar Roma'nın Cumhuriyet rejimi açısından bir eşik noktası durumundadır. Bu dönemde cumhuriyet nizamı tipik halini almış, bu düzen Roma'nın

yüzyıllar boyunca Akdeniz’i hegemonyası altında idare edeceği sistemin de temellerini teşkil etmiştir. MÖ. II. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Polybios’a göre cumhuriyet rejimi (*Res Publica*) demokrasi, aristokrasi ve hatta monarşinin¹ parçalarını bünyesinde harmanlamış ve bu sistem sayesinde Roma böylesine büyük bir güce ulaşmıştır. Polybios bu tip cumhuriyet rejiminin en ideal idare sistemi olduğunu da övgüyle vurgulamıştır.²

Roma kurulduğu günden beri her zaman krallara, tiranlara ya da “vatandaşlardan bir adım öne çıkmış generallere” temkinli yaklaşmıştır. Krallık döneminin sancılı yıllarının bitimiyle deyim yerindeyse oligarşik bir yönetim benimseyen Roma bu değişimle birlikte zamanla Akdeniz siyasetine ortak olma seviyesine gelmiştir. Daha sonraları bu oligarşik sistem, Roma aristokrasisinin öngördüğü şekilde halka bazı kısıtlı haklar sunsa da temelde soylu merkezli ve baskıcı bir şekil almıştır. Roma’nın büyümesi ve yayılması beraberinde başka sorunları da getirmiştir. MÖ II. yüzyıla gelindiğinde kazanılan toprakların eşit bir şekilde paylaşılabilmesi, sıradan halka verilen hakların çok sınırlı kalması ve bu genişlemede rolü büyük olan ordunun bütün yükünün fakir halka yüklenmesi büyük karışıklıklara zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Roma siyasetinin giderek yozlaştığı, komutanlar ve öne çıkmış siyasetçilerin baskılarının arttığı görülmüştür. Roma siyasetine yön veren karakterlerin çatışmaya girmesiyle birlikte, daima en çok halkın mağdur olduğu iç savaşlar kaçınılmaz olmuştur. Bu sarsıntılı dönem ancak MÖ 31 senesinde gerçekleşen ve Octavianus’un zaferiyle sonuçlanan Actium Savaşı’yla sonlanabilmiştir.

Sınıf Mücadelelerinin Başlangıcı ve Gelişimi

Roma toplumu (*Populus Romanus*) tarih sahnesine kabile (*Tribus*) örgütlenme biçimiyle ortaya çıkmıştır. Bu kabile sistemi zamanla genişleyerek tarım ve hayvancılıkla uğraşan klanları (*Gentes*) meydana getirmiştir. İlerleyen zaman süresince Roma büyümeye başlamış ve bu doğrultuda özel mülkiyet kavramı Roma toplumu arasında yerleşmiştir. Bu durum beraberinde *Gentes* grupları arasında servet oranına bağlı bir kutuplaşma yaratmıştır. Bu kutuplaşma süreç sonunda *Patricii* ile *Plebs* şeklinde temelde

¹ Olağanüstü durumlarda *Consul* ya da *Consul*’lerin 6 ay süreyle neredeyse sınırsız yetkiyle *Dictator* olarak atanması, bu yönetim tarzının da Cumhuriyet rejimi çatısı altında kullanıldığını göstermektedir. Detaylı bilgi için bkz. Atlan 2020, 30-31; Demircioğlu 2019, 73-74; Eutropius, XII; Polybios, 6.13 ve 15-17.

² Astin 2008, 163; Polybios, 6.13 ve 15-17; Livius, 31.6.3-8.1.

iki tip olmak üzere bir sınıflaşma meydana getirmiştir. Roma'da *Patricii* grubu genellikle büyük topraklara hâkim olan ve zenginliği ellerinde bulunduran toplumsal tabakayı tanımlamaktaydı. Ayrıca bu grup Roma'da tam vatandaşlık hukukuna (*optime iure*) dahil olma hakkını da kendisinde görmüştür. *Patricii* sınıfının etkisinde olan *Senatus* da Roma siyasi politikalarına yön vermiştir.³

Roma cumhuriyeti tipik olarak aristokratik bir rejim olarak şekillendirilmiştir. MÖ 500 dolaylarında *Patricii* sınıfı özgür halkın yaklaşık onda birine karşılık gelmekteydi. Ayrıca büyük servetleri kendi aralarında yaptıkları evlilikler sebebiyle bölünmemiş ve siyasi nüfuzları da artmaya devam etmiştir. Yeni rejimle beraber Roma toplumunun (*Populus Romanus*) bütün üyeleri *Comitia Centuriata* gibi kurumlarda temsil ediliyor ve devlet idaresinde ve hukuki işlemlerde bu doğrultuda tüm kesimler söz hakkına sahip olabiliyordu fakat *Comitia Centuriata*'nın işlediği hükümler ve kararlar *Patricii* grubunun tekelindeki *Senatus*'un onayından geçmek zorundaydı. Bunun yanında bir diğer problem ise yüksek memurluklara gelecek görevlilerin ne şekilde seçileceğiydi. Kralın⁴ Roma'dan kovulmasından sonra önde gelen aileler memurlukları kendi tekellerine almaya çalışıyorlardı. Bu memurlukların ve meclislerin sorumlulukları da bir başka anlaşmazlık konusuydu.⁵ Özellikle bu meclislerin görevli memurları hiçbir baskı altında kalmadan seçmesi ve onlara belirli birtakım yetkileri vermesi ya da onlardan bu yetkileri alması hayli sorun teşkil etmekteydi. Meydana gelen gelişmeler MÖ 5. ve 4. yüzyılda süregelen olarak devam etmese de halk içinde ihtilaf yaratan unsurlar olmuştur. Bu süreç boyunca *Patricii* sınıfı bir cepheyi oluştururken, *Pleb* sınıfı olarak adlandırılan ve aristokratların haricindeki halk kesimi olarak tasvir edilebilecek kısım da karşı cepheyi ortaya çıkarıyordu. Romalı aristokratlar devletin idaresindeki ayrıcalıklarını muhafaza etmeyi amaçlıyordu. Ayrıca Roma'nın ruhani yaşamında da yine üstün konumlara sahiptiler ve bunları kaybetmek istemiyorlardı. Roma'nın rahipleri uzun bir dönem süresince bu ailelerin üyelerinden seçilmişti. Dinin devlet idaresinde de etkin bir rolü bulunmaktaydı. Roma kralları ve daha sonra yüksek memurları "*Auspicium*" ifadesiyle

³ Atlan 2020, 18-20; Bahar 2018, 385-387; Cline-Graham 2017, 247-248; Demircioğlu 2019, 49-53; Diakov-Kovalev 2015, 39-43; Engels 2018, 127-138; Faulkner 2017, 60-61; Finley 2007, 38; Freeman 2003, 362-364; Tekin 2016, 192-194.

⁴ Lucius Tarquinius Superbus, Roma Krallık Dönemi'nin yedinci ve son kralı.

⁵ Beard 2019, 146; Duncan 2018, 21; Eutropius, VIII, 3; Gözlü 2019, 3241.

tanımlanan bir çeşit ayin aracılığıyla ilk iş başına geldiklerinde kendilerine tanımlanan görev için tanrıların onayını alıyorlardı. Bu açıdan dinin devlet işlerinin icra edilmesinde de kıymetli bir yeri vardı. *Patricii* sınıfı lehine gelişen tüm bu etmenlere rağmen *Pleb* 'ler ve *Patricii*'ler arasındaki hak rekabetinde *Patricii* 'ler sürekli ödün vermek durumunda kalmıştır. *Pleb* 'lerin *Patricii* 'leri zorladığı en etkili alan savaflara katılmamak olmuştur. Harp dönemlerinde Roma'nın dışındaki bir tepeye çekilip içlerinden temsilciler seçiyor ve istekleri karşılanmadan iş birliğine yanaşmıyorlardı.⁶

Pleb 'lerin verdikleri zorlu uğraşlardan sonra elde ettikleri kazanımlar sayesinde kentte ikili bir organizasyon şekillenmeye başladı. *Consul* 'ler ve askeri *Tribunus* 'lar Roma toplumunun bütününün yöneticisi olarak kabul görmüş ve siyasi, askeri ve dini yükümlülükleri kabul edilmişti. *Pleb* 'lerin elde ettiği en önemli kazanımlarından biri de kendi liderlerini seçme hakkı olmuştur (*Tribuni Plebis*). *Pleb Tribunus* 'larının ilk zamanlarına ait görev ve yetkileri hakkında tam olarak bir bilgi mevcut bulunmasa da *auxilium*, yani yardımcı olma yetkisi değerli bir işlevdi.⁷ Ayrıca *Pleb* 'leri *Patricii* 'ler karşısında güçlü kılan bir diğer yetkileri bir *Pleb Tribunus* 'unun bundan sonra *Senatus* ve *Magistratus* 'ların kararlarını veto edebilme (*Ius Intercedendi*) hakkına kavuşmasıydı.⁸

Halk Hareketleri ve Gracchus Kardeşler

Kartaca Savaşları bilhassa da II. Kartaca Savaşı ile Roma, Akdeniz coğrafyasında etkin bir güç haline gelmişti. Roma'nın güçlenmesi ve yayılması cumhuriyet rejiminin işleyen mekanizmasında birtakım değişimlere yol açmıştır. Roma bünyesine dahil olan yeni kültürler ve elde edilen yeni topraklar cumhuriyet rejiminin tekrar kurgulanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. MÖ II. yüzyılın sonuna varıldığında cumhuriyetin geleneksel kurumlarının işleyişi yozlaşmaya başladı. Sonuçta öne çıkan bazı liderler toplumun desteğini de arkalarına alarak aristokratların meydana getirdiği bürokrasi adımlarını yok sayabildiler. Özellikle önemli savaşlarda değerli katkılar veren başarılı komutanlar soylu kesimden çıkan senatör ve *Consul* 'lerin yönetim

⁶ Atlan 2020, 31-32; Cornell 1988, 227; Freeman 2003, 363; Jones 2019, 83; Özçelik 2002, 295.

⁷ *Pleb tribunus* 'u; görevli bir memurla memurun takibinde olduğu bir vatandaşın bedenene arasına girip vatandaşı serbest bırakır ve memurun yardımcılarının onu tutuklamasına engel olma hakkı bulunmaktaydı. Bu fiziksel araya girme hakkı *pleb tribunus* 'unun kutsal bir kişilik olarak kabul edilmesinden dolayı doğuyordu. *Pleb Tribunus* 'u hakkında detaylı bilgi için bkz: Titus Livius, Roma Tarihi: Şehrin Kuruluşundan İtibaren, İkinci Kitap.

⁸ Atlan 2020, 32; Bradley 2017, 157; Demircioğlu 2019, 92-93; Ridley 1968, 538; Mitchell 2005, 153.

becerisizliklerinden bıkan halkın gözünde itibar görmeye ve sık sık siyaseti kendi istedikleri gibi düzenlemeye başlamışlardı.⁹

MÖ II. yüzyılda gerçekleşmeye başlayan köle isyanlarıyla¹⁰ aynı zaman diliminde gelişen ve iyice kötüleşmiş hayat koşullarına tepki olarak ortaya çıkan halk hareketleri bu dönemde iyiden iyiye güç kazanmaya başlamıştır. Köylü sınıfın hızla topraklarını kaybetmesi ve kent *Pleb*'inin açlık sınırındaki hayat standartları bu hareketlerin çıkmasında ateşleyici unsurlardır.¹¹ Tiberius Sempronius Gracchus'un MÖ 133 senesindeki *Tribunus*'luğu Roma'nın siyasi ve toplumsal şekillenmesinde bir dönüm noktasıdır. Tiberius, *Tribunus* olarak görevlendirilmesinin ardından ilk olarak *Senatus*'a Roma halkına ait kamu arazilerinin (*Ager Publicus Populi Romani*) düzenlenmesiyle ilgili bir kanun teklifi sunmuştur. Bu araziler Roma'nın İtalya yarımadasına hâkim olma mücadelesi verdiği dönemlerde elde edilen ancak bu döneme kadar hiçbir sahiplendirmeye dahil olmamış devlet arazileriydi. Tiberius bu hamlesiyle bunca zamandır gündeme alınmayan eski bir yasayı güncelleyerek yeniden canlandırmak istemiştir. Gündeme almak istediği yasayla, devlete ait boş haldeki bir toprağı 120 hektara kadar olmak koşuluyla ve bu toprakta kanuni olarak hak talep etmemek şartıyla halkın ekerek ürün yetiştirebilmesini amaçlamıştır. Romalı görevlilerin ihtiyaç halinde bu arazileri geri isteme hakları da bulunmaktaydı. Bu doğrultuda Tiberius yeni güncellediği kanununda bu yasal sınırların icra edilmesini ve arazinin toprak sahibi olmayan Roma vatandaşlarına dağıtılmasını teklif etti. Yasaya uymayıp sınırı aşan miktarlarda toprak işgal eden vatandaşların ellerinden bu topraklar alınacak fakat kanuna uygun şekilde hareket eden vatandaşların arazi üstündeki hakları garanti altına alınacaktı.¹²

Tiberius uygulamak istediği bu arazi reformuyla, iyice yıpranan ufak çaplı çiftçiliğin tekrar eski haline getirilmesi ve köle topluluklarının iş gücüyle işletilen büyük

⁹ Eutropius VI, 17; Diakov-Kovalev 2015, 122; Stockton 1979, 23-27; Scullard 2011, 20-21.

¹⁰ Özellikle Sicilia'da meydana gelen köle isyanları, Roma'nın tahıl ambarı konumunda bulunan Sicilia'nın iki tarafın mücadeleleri sonucunda yerle bir olmasına neden oldu. Gerçekleşen bu vaka ile Roma halkının büyük bir bölümü açlık sorunları ile karşı karşıya geldi ve doğrudan olmasa da dolaylı olarak halk hareketlerini hızlandırdı. Appianus, *Civil Wars* I, 9.

¹¹ Badian 1972, 687-688. Stockton 1979, 32.

¹² Appianus, *Civil Wars* I, 9-13; Bernstein 1978, 123; Diakov-Kovalev 2015, 122; Duncan 2018, 46. Faulkner 2017, 141-142; Freeman 2003, 391-392; Lintott 2006, 62; Plutarkhos, *Gracchus Kardeşler*, VIII, 4-13; Stockton 1979, 58; Şahin 2020, 215; Umur 1974, 73.

tarım plantasyonlarının önüne geçmeyi hedeflemiştir.¹³ Ayrıca Tiberius ve destekçileri, büyük çaplı plantasyon işletmelerinin devletin otoritesine de zarar verir duruma geldiğini savunmuşlardır. Köle grupları zaten kendi başına devleti tehdit eder bir hal almıştı; daha önce MÖ II. yüzyılda Sicilia’da kölelerin neden olduğu isyanlarla uğraşmıştı ve bu tehdidin önüne geçmek için köle iş gücüne dayalı büyük plantasyonlara belli kısıtlamaların getirilmesi bir zorunluluktur. Ayrıca bu kanunla Roma’da ikamet eden fazla sayıda fakir yurttaş da devletin başka bölgelerinde arazi sahibi olacak ve Roma kentinin yükü de böylece azaltılmış olacaktı.¹⁴

Tiberius’un yasası MÖ 133 yılında tasarlandı ancak yasayı çıkarlarına ters gören birçok kişi bulunmaktaydı. Senatörlerin desteğini alamayan Tiberius, kanunu *Senatus*’a danışmaksızın *Pleb* meclisine sundu. Tiberius, *Pleb* meclisinde büyük bir destekçi kitlesine sahip olmasına rağmen bir diğer *Tribunus* olan Marcus Octavius’un veto hakkını kullanması ile kanun görüşmeleri belli bir süreliğine sekteye uğradı. Ancak Tiberius yandaşlarının baskıları sonucunda daha önce uygulanmamış bir kararla Marcus Octavius süresi bitmeden görevden alındı. Akabinde toprak yasası *Pleb* meclisinden geçti. Yasa geçtikten sonra toprak işlemlerini gerçekleştirmek adına bir komisyon kuruldu. Roma’nın kendi iç meseleleriyle ilgilendiği bu dönemde Anadolu’daki Roma müttefiki Pergamon kralı III. Attalos öldü ve yaptığı vasiyetle bütün toprakları Roma’ya kaldı. Tiberius bu durumu bir fırsat olarak görerek Attalos’un mirasının fakir Roma halkı tarafından kullanılmasını öneren bir tasarıyı *Pleb* meclisinin gündemine sundu. Bunun yanında daha önce görülmemiş bir şekilde sonraki dönem için tekrar *Tribunus* adaylığını ilan etti.¹⁵ Bu hareket ona olan muhalefeti körüklemiş ve seçim meclisinin toplandığı günde çıkan kargaşada Tiberius ile beraber 300 kadar destekçisi de linç edilerek öldürülmüştür.¹⁶

¹³ Roma’nın Akdeniz’de genişlemesiyle ortaya çıkan ve MÖ I. yüzyılda ilk defa karşımıza çıkan Latifundium terimi, “*Latium*-Büyük” ve “*Fundus*-çiftlik” sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Aydoğdu 2016, 375-382; Ungan-Çalışkan 2017, 395-415; White 1967, 62-79; Bernstein 1978, 82; Stockton 1979, 11; Lintott 2006, 57.

¹⁴ Freeman 2003, 391-393; Plutarkhos Gracchus Kardeşler, VIII.4-13; Scullard 2011, 22-23; Stockton 1979, 40-67.

¹⁵ Tiberius bu hamlesiyle görevi bıraktıktan sonra karşıtları tarafından yargılanıp cezaya çarptırılmasını ve kanunlaştırdığı toprak yasasının iptal edilmesini engellemeyi amaçlıyor olabilir çünkü karşıtı olan senatörler onun krallık yolunda ilerlediği hakkında dedikodular yayıyor ve hatta onun için “*Gracchus tekrar sıradan biri olunca gününü görecek*” şeklinde tehditler savuruyorlardı. Appianus Civil Wars I.13.

¹⁶ Kanla ve vatandaşların katledilmesiyle sona erdirilen krallık rejiminin bozulmasından sonra bu, Roma’da çıkan ilk isyandır. Daha önce önemsiz nedenlerden dolayı *Pleb*’lerin sebep olduğu olaylar, soyluların verdiği ödünlerle son bulmuştu. Çünkü soylular halktan korkarlardı. Halk da meclise saygılı idi. Plutarkhos, Gracchus Kardeşler, XX-XXI.

Arazi komisyonu büyük tepkilere rağmen çalışmalarını sürdürmeyi başarmıştır. Ancak MÖ 129 senesinde Scipio Aemilianus, gerçekleştirdiği işlemlerin Roma toplumunun haklarına tecavüz ettiğini savunarak komisyonun faaliyetini durdurmuştur.¹⁷

Gaius Sempronius Gracchus, kardeşinin öldürülmesinden sonra onun siyasi düşünce sistemini kendisine bir miras olarak devraldı. MÖ 124 yılında *Tribunus* olarak seçildi. Sonraki yıl kardeşi gibi ikinci kez tekrar göreve adaylığını koydu ve seçimi kazandı. Akabinde Gaius'un ilk kanunları kardeşini öldüren canilerin araştırılması ve yargılanmasıyla ilgili tasarılar oldu. Bununla beraber halkın yararına birtakım yasalar çıkarmak hususunda hızlı bir çalışma yürüttü. Kardeşinin toprak yasasını birtakım değişikliklerle takviye edip güncellemesi bu atılımlardan bir bölümdü. Fakir Roma sınıflarına yönelik bir başka çalışması da tahıl gereksiniminin giderilmesiyle alakalıydı; Roma'daki fakir yurttaşlar tahıl ihtiyaçlarını karşılamada birtakım ekonomik zorluklar yaşıyorlardı. Gaius bunu bertaraf etmek için Roma'daki yurttaşların tahılı her ay sabit bir ücret karşılığında edinmelerini sağladı (*Lex Frumentia*). Böylelikle devlet tahıl ihtiyacını karşılamakla ve tahıl fiyatlarını belirlemekle yükümlü kılındı.¹⁸

Ayrıca Gaius, yeni teşkilatlandırılan Asia eyaletinden (*Provincia Asia*) elde edilen kaynaklarla ilgili düzenlemeler de yaparak senatörlerin uygunsuz yollardan kâr elde etmesini engellemeyi ve yolsuzluğun önüne geçmeyi amaçladı. *Senatus*'un etkisini düşürmeye dönük bu hareketlerin yanında, kanunlarından biri de yurttaşlık haklarının daha geniş kesimlere ulaştırılmasıyla alakalıydı. Gaius tüm müttefik İtalyanların Roma vatandaşı statüsüne getirilmesini öngören bir yasa önerisi tasarladı. Roma vatandaşları arasında çok da hoş karşılanmayacağı muhtemel olan bu tasarıyla birlikte Gaius'un yükselişi de sekteye uğradı.¹⁹

Gaius'un sonu da kardeşi Tiberius gibi oldu. MÖ 121 senesinde bir kere daha *Tribunus*'luğa adaylığını koydu ancak bu sefer başarılı olamadı. Akabinde *Senatus* taraftarları Gaius'un çıkardığı bazı yasaları iptal etmek için harekete geçti. Görüşmeler

¹⁷ Atlan 2020, 128-129; Diakov-Kovalev 2015, 122; Faulkner 2017, 142-143; Freeman 2003, 391-393; Stockton 1979, 67-86.

¹⁸ Aydoğdu 2016, 381; Diakov-Kovalev 2015, 126; Duncan 2018, 96; Faulkner 2017, 144; Freeman 2003, 393; Gözli 2019, 3245; Jones 2019, 136; Kaya 2015, 290; Lintott 2006, 79; Stockton 1979, 126-129.

¹⁹ Diakov-Kovalev 2015, 128; Faulkner 2017, 147; Freeman 2003, 395; Gabba 2006, 242; Stockton 1979, 156; Umur 1974, 75.

esnasında Gaius ve taraftarları meclise geldiler ve bu sırada çıkan kargaşada *Consul* Opimius'un yandaşlarından birisini öldürdüler. Opimius bunu Roma'ya karşı girişilen bir başkaldırı olarak kabul edip Gaius ve taraftarlarının çekildiği Aventinus Tepesi'ne yürüdü ve Gaius'un da içinde bulunduğu 3000 yurttaş öldü.²⁰

Yeni Bir Halkçı Lider: Gaius Marius

Gracchus Kardeşlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin sonuçsuz kalmasından sonra Roma bir buhran evresine girmiştir. Gracchus'ların yürürlüğe koyduğu yasalar *Senatus* ve aristokratlar tarafından iptal edilmiş, bunun sonucunda da aristokratlar ve halk iyice birbirine düşman hale gelmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler sırasında Gaius Marius isimli yeni bir karakter; kutuplar arasındaki mücadelelerden dolayı iyice yozlaşmış siyaseti ve eski gücünden eser kalmamış durumdaki orduyu tekrar yapılandırma iddiasındaydı. Öte yandan dış meseleler de artık daha tehditkâr hale gelmeye başlamıştı. Güneyde, Numidia²¹ Kralı Iugurtha, kuzeyde de Germen kabileleri sorunlara yol açmaktaydı. MÖ 111-105 senelerinde Roma, bölgedeki menfaatlerini korumak için Numidia'daki taht mücadelelerine dahil oldu. Tahtın hak sahiplerinden birisi, bir başka hak sahibi olan Iugurtha'ya karşı Roma'dan destek talep etti ve Roma kendisini bu bölgede uzun sürecek bir savaşın içinde buldu. Savaşın ilk safhalarında Romalı komutanlar fazla başarılı olamadılar. MÖ 109-108 yıllarında Quintus Caecilius Metellus ve bir sonraki yıl onun yerine komutayı devralan Gaius Marius dönemlerinde başarılar kazanmaya başladılar. En nihayetinde MÖ 105 senesinde Marius'un komutasında *Quaestor* olarak görev yapan Lucius Cornelius Sulla bu savaşı Roma lehine neticelendirdi. Böylece Roma'nın bölgedeki saygınlığı tekrar sağlanmakla kalmamış ayrıca Roma'ya düşman bir unsur da ortadan kaldırılmış oldu.²²

Roma, kuzey sınırındaki hamlelerini MÖ 120'li yıllara değin kendi çıkarlarına göre rahatlıkla tasarlayabilmekteydi. Roma kuzeyde Alpler ve Pireneler arasında bulunan kısımda Gallia Narbonensis²³ isminde bir eyalet kuracak kadar işlerini yoluna sokmuştu.

²⁰ Aydoğdu 2016, 381; Beard 2019, 216; Duncan 2018, 105-107; Faulkner 2017, 149; Freeman 2003, 395; Lintott 2006, 84; Plutarkhos, Gracchus Kardeşler, XXXVII.3; Stockton 1979, 198; Umur 1974, 75.

²¹ Romalıların Kuzey Afrika'nın Sahra üstü bölgeleri için kullandığı tabir (Daha özel kullanılmak istenirse günümüz Cezayir'i).

²² Atlan 2020, 135-136; Diakov-Kovalev 2015, 130; Ersoy 2011, 55; Faulkner 2017, 154-155; Freeman 2003, 396; Taylor 1949, 17; Santangelo 2016, 25-42; Shotton 2005, 31.

²³ Günümüz Güney Fransa'sı.

Ancak bir süre sonra bölgede işler değişmeye başlamış ve Roma'da bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Germen akıncılar kuzeyden güneye doğru ilerlemeye başlamış, bu ilerleme bölgede huzursuzluk çıkarmıştır. Bilhassa Cimbri ve Teutones adlı Germen kavimlerinin güneye doğru akınları yıkıcı etkiler yaratmış, MÖ 113 senesinde *Consul* Gnaeus Papirius Carbo kumandasındaki bir Roma ordusu bölgeye ilerlemek zorunda kalmıştı.²⁴ Roma'nın bu hamlesi kolaylıkla bertaraf edilince bölge iyiden iyiye Germen saldırılarına açık hale gelmiştir. Elde edilen başarısızlığın üstüne bir de MÖ 109'da Marcus Iunius Silanus, MÖ 107'de de Lucius Cassius Longinus'un komuta ettiği ordular da mağlup olunca işler iyice Roma'nın aleyhine dönmüştür. Roma ordusu bu mücadelelerde çok büyük kayıplar vermişti. Cannae Muharebesinden bu yana böylesine bir mücadele görülmemiştir. Artık her bir Romalının aklına MÖ IV. yüzyılın başlarında yaşanan Kelt istilasını gelmekteydi. Son çare olarak Gallia'da komutanlık görevine Afrika'da elde ettiği başarılarla ünlenen Gaius Marius getirildi. Marius Roma ordusunun bu haliyle Germenlerin hakkından gelemeyeceğini bilmekteydi. Bu doğrultuda orduyu birtakım yeni talim metotları ile eğitmeye başladı. Ayrıca yeni teçhizat ve askerlerle orduyu takviye ederek yeniden yapılandırdı. MÖ 102 yılında Aquae Sextiae'da²⁵ Teutones'leri ve bir sonraki yılda da Kuzey İtalya'daki Vercellae'da²⁶ Cimbri'leri yenilgiye uğrattı. Bu zaferler ile Marius Roma'nın kurtarıcısı ilan edildi (İkinci Romulus) ve benzeri olmayan bir şöhrete kavuştu. Bu sırada olağanüstü bir şekilde beşi üst üste olmak üzere toplamda altı kez *Consul* olarak seçildi.²⁷

Cumhuriyet yönetim tarzının benimsenmesinden bu yana, Roma'nın devlet idaresindeki değişmez kuralı, yönetimin tek bir birey hakimiyeti altında toplanmasına engel olmaktı. Önceki Krallık Dönemi'nin bırakmış olduğu travma dolayısıyla Romalıların tek adam idarelerine her daim nefreti vardı. Her ne kadar ara sıra bu kural güçlü liderler tarafından ihlal edildiyse de bu durumlar kısa süreli olmuştur. Fakat Marius'un MÖ 104 yılındaki *Consul*'luğu bile yasalara aykırıyken, MÖ 104 ile 100 yılları arasında bu göreve beş kere üst üste seçilmesiyle bu kural hiç olmadığı kadar esnetilmiş

²⁴ Sampson 2010, 93-95.

²⁵ Günümüzde Güney Fransa'da Aix-en Provence bölgesi.

²⁶ Milano ile Torino arasındaki bölgedir.

²⁷ Atlan 2020, 136-140; Diakov-Kovalev 2015, 131-133; Evans 2005, 44-51; Faulkner 2017, 156-157; Özüsağlam Mutlu 2014, 35; Sampson 2010, 131-140; Santangelo 2016, 42-57.

ve suistimal edilmiş durumdaydı. Bu denli kuvvetli bir güce kendi içlerinden birinin sahip olmasını bile kabullenemeyen aristokratlar, bir anda yıldızı parlayan ve alt tabaka sayılabilecek bir aileden gelen bu adamın hareketlerini hiç tasvip etmiyordu. Bu doğrultuda düşmanca tavır sergilemeleri ve ona karşı cephe almaları da kaçınılmaz oldu. Marius aristokrat sınıfın onu hiçbir şekilde eşit olarak aralarına almayacağını farkındaydı. Buna rağmen aristokratlara karşı hiçbir önlem almadığı gibi kendi yandaşlarının çıkarlarına yönelik çalışmalarını arttırarak iyice göze batmaktaydı.²⁸

Marius, Cimbri ve Teutones kavimleriyle savaşabilmek adına toprakları olmayan sıradan halkı da askere almak zorunda kalmıştı. Böylelikle asker ihtiyacı giderilmiş oldu fakat bu askerlerin Roma'ya döndüklerinde nerede iskân edilecekleri büyük bir sorundu. Marius bu sorunu çözmek için MÖ 103 senesi *Plebs Tribunus*'u Lucius Apuleius Saturninus'un desteğini istemiştir. Saturninus, Gracchus kardeşler tarafından şekillendirilen ve yürürlüğe sokulan yasalarla aynı doğrultuda olan bir toprak yasası düzenledi. Bu hamleler üzerine *Senatus*'ta çatlak sesler iyiden iyiye yükseldi. Saturninus bu hareketiyle kendisini halkı gözünde yüceltmek istemekteydi ve bütün fırsatları değerlendirmeye başladı. Bu doğrultuda *Senatus*'un geri adım atmasını sağlamak için Marius'un tecrübeli askerlerini Roma'ya çağırttı. Saturninus, müttefik halkların elindeki araziler de dahil olmak üzere Marius'un adamlarının İtalya'daki topraklardan yararlanmalarını sağlayan yasaların çıkarılmasını *Concilium Plebis*'e dikte etti. *Senatus* bu yasaya şiddetle karşı çıktı. Sınırlar iyice gerildi ve çıkan olaylarda Saturninus "ayak takımı" bir grup tarafından linç edilerek öldürüldü. Saturninus'un öldürülmesiyle Marius büyük bir siyasi yenilgiye uğradı. Bu yenilginin faturası da ağır oldu. Marius'un askerleri hem arazilerine sahip olamadılar hem de Marius halk nazarında büyük bir itibar kaybına uğradı.²⁹

Bellum Ialicum: Müttefikler Savaşı

Roma'nın Akdeniz coğrafyasında büyük bir güç olmasında müttefik halkların da küçümsenmeyecek ölçüde katkısı bulunmaktaydı. Ancak bu durum Roma vatandaşları tarafından görmezden geliniyordu. Hatta ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören

²⁸ Atlan 2020, 140; Diakov-Kovalev 2015, 133-134; Faulkner 2017, 158-159; Shotter 2005, 33.

²⁹ Diakov-Kovalev 2015, 134-135; Evans 1994, 124-127; Faulkner 2017, 162-163; Freeman 2003, 396. Shotter 2005, 34.

müttefikler her türlü kamu yararından da mahrum bırakılıyordu. Roma tarafından kamulaştırılan arazilerine çoğunlukla Romalılar yerleştiriliyor ve bu arazilerde zorla Roma kolonileri kuruluyordu. Bu sıkıntılı durumdan sıyrılmanın yolu ise onlara tam Roma vatandaşlığı hakkının verilmesiydi. İlk başta Gaius Gracchus'un, daha sonra da MÖ 91 senesi *Tribunus*'larından Marcus Livius Drusus'un İtalyalı müttefiklerin durumlarının iyileştirilerek vatandaşlık hakkı elde etmelerine yönelik girişimleri Roma'da kabul görmeyince, Müttefikler hukuken kendilerine verilmeyen hakları ayaklanarak elde etmeye kalktı. Bu müttefiklerin geneli Orta ve güney Apeninler civarında ikamet eden halklardı. Bu vakte değin en geniş imtiyazları elde etmiş müttefiklerin bulunduğu Latin toplulukları veya Orta Campania bölgesindekiler ise bu isyana hiç katılmadılar. Özellikle Samnitler ve Lucanialılar Roma tahakkümünü bitirmek adına kanlarının son damlasına kadar mücadele ettiler. Ayaklanmaya destek veren diğer çoğu müttefiklerin amacı ise Roma'nın kendilerine tanıdıkları imtiyazların genişletilmesiydi.³⁰

Müttefikler MÖ 91-90 senesinde toplandı ve Roma'nın devlet teşkilatına çok benzer bir sistemle kendi devletlerini kurdular. Başkenti Corfinium olan ve İtalya olarak tasvir ettikleri bu oluşum, iki *Consul*, on iki *Praetor* ve bir *Senatus* tarafından idare edilecekti. Ayrıca kurdukları bu oluşumun devamlılığını sağlayabilmek için hızlıca yaklaşık yüz bin kişilik bir ordu kurulmuştu. Kurulan bu orduya mensup bireylerin birçoğu daha önceki dönemlerde Roma adına savaşmış kimselerden meydana gelmişti. Oluşturulan bu ordunun teçhizatı, talimi ve taktik anlayışı tıpa tıp Roma ordu sistemine göreydi. Müttefiklerin bu icraatlarına karşılık olarak Roma, yaklaşık yüz elli bin kişilik bir ordu toplamayı başarabilmişti. Ancak savaşın ilk safhaları, Roma aleyhinde bir seyir seyredecekti. Her ne kadar Roma savaşın sonraki kısımlarında belli başlı zaferler elde ettiyse de mevcut şartlar altında Roma'nın yapabileceği pek de fazla bir şey kalmamıştı. Nitekim MÖ 90 senesinde *Lex Iulia* ile kendisine sadık kalan müttefiklerin yanı sıra silahlarını bırakan tüm müttefiklere vatandaşlık hakkı tanınacaktı. Tüm bu gelişmelere rağmen bazı müttefik unsurlar barışa yanaşmadı fakat Roma'yla uzlaşan kısımlar yüzünden güçleri de iyice zayıflamıştı. Bu durum Roma'yı zora sokmaya devam etse de

³⁰ Diakov-Kovalev 2015, 135; Evans 1994, 128-131; Faulkner 2017, 163; Freeman 2003, 397-398; Gabba 2006; 104-128; Shotter 2005, 35.

MÖ 88 senesi itibariyle Roma zayıflamış müttefik güçlerini yenmeyi başardı. Savaşı zaferle nihayete erdiren taraf Roma olmuşsa da asıl zafer Müttefiklerin olmuştu. Müttefikler vatandaşlık hakkı elde ederek nihai amaçlarına ulaşmışlardı.³¹

Gelenekçi Bir Komutan: Sulla

Müttefikler Savaşı diğer bölgelere nazaran güneyde uzun süre devam etti. Müttefikler dışarıdan destek aramayı da ihmal etmemişlerdi ve bu doğrultuda Roma'nın yeni rakibi Pontus Kralı VI. Mithradates Eupator ile temasa geçmişlerdi. Pontus, Karadeniz'in ucunda, dağlık bir arazide fakat verimli bir krallıktı. Mithradates, yetenekli ve kurnaz bir lider olarak Anadolu coğrafyasında yeni bir dönem başlatmak niyetindeydi. İskender gibi askeri yetenekleri olmasa da o dönemde Anadolu'da büyük bir beklenti yarattı. Uzun hükümranlılığı süresince³², Roma valilerinin Asya'yı çekinmeden talan ederken gittikçe küstahlaştıklarına şahit olmuş ve seksen yıldan beri doğudaki savaşlarda ciddi bir başarı elde edemeyen valilerin kendilerine duydukları aşın özgüveni fark etmişti. Mithradates her ne kadar Müttefikler Savaşı boyunca Roma'ya karşı bir saldırıda bulunmasa da MÖ 88 yılı itibariyle harekete geçti.³³

Bu esnada *Plebs Tribunus*'u Publius Sulpicius Rufus Roma'da birtakım faaliyetlere girişmiş ve iktidar için müttefik arayışına girişmişti. Kendisine en iyi destekçinin Marius olabileceğine kanaat getiren Sulpicius, Marius'a yanaştı. Marius artık epeyce yaşlanmıştı ve kendisini tekrar halk nazarında büyük kılacak fırsatlar peşindeydi. Ayrıca son zamanlarda zedelenen itibarını da tekrar tazelemek istiyordu. Pontus Kralı VI. Mithradates'in bu sıralarda harekete geçmiş olması Marius'un itibar kazanması için önemli bir imkandı. Fakat bu imkânın kullanılabilmesi için zorlu bir yoldan geçilmesi gerekiyordu. Çünkü Mithradates'e karşı girişilecek mücadele için ordu komutanlığına zaten MÖ 88 yılı *Consul*'u Lucius Cornelius Sulla getirilmişti. Sulla'nın bu göreve getirilmesine rağmen Sulpicius durmadı ve müttefiki Marius için çalışmalar yürüttü. Bu çalışmalar neticesinde Sulla'nın yerine ordu komutanlığına Marius getirildi. Başta Sulla'nın komutanlığa getirilmesine rağmen bu görevin onun elinden alınıp Marius'a

³¹ Atlan 2020, 142-145; Dart 2014, 99-187; Diakov-Kovalev 2015, 135-137; Evans 1994, 131; Faulkner 2017, 163-165; Gabba 2006, 114-128; Kendall 2013, 353-418.

³² Pontus kralı olarak Anadolu'da MÖ 120-63 yıllarında hüküm sürdü ve yeni bir İskender olma hayaliyle hamlelerde bulundu. Detaylı bilgi için bkz. Arslan 2007, Mayor 2013.

³³ Diakov-Kovalev 2015, 137; Freeman 2003, 399-400.

verilmesi, Sulla'ya yapılmış büyük bir hakaretti. Bu durum ona itibarını korumaktan başka bir seçenek bırakmıyordu. Lejyonlarını kendisiyle birlikte Roma'ya hareket etmeye ikna etti. Bu hamle Sulla'nın yaşadığı buhran açısından değerlendirildiğinde anlaşılabilir bir tavır olarak görülse de ölçüyü aşan çok ciddi bir karardı. Tarihte ilk defa bir Roma ordusu, muhalif Romalılara karşı kullanılmak üzere Roma'ya karşı yürütülmüştü. Ufak çaplı direnişler dışında büyük bir mukavemetle karşılaşmayan Sulla kolayca zafer elde etti. Sulla zaferinin ardından derhal çalışmalara başlayarak *Senatus*'a; Sulpicius, Marius ve yandaşlarını yasal haklardan mahrum bırakacak bir kararnameyi kabul ettirdi. Ardından Sulpicius'un çıkardığı tüm kanunları iptal ettirdi. Marius, eski askerlerinin kendisini hoş karşılayacağını bildiği Africa'ya kaçtı fakat bir köle tarafından ihanete uğradı ve öldürüldü. Sulla gerçekleştirdiği girişimlerle Mithradates seferinin komutasını tekrar elde etmiş oluyordu. MÖ 87 yılı *Consul*'lerinin seçilmesinin ardından *Consul*'lere şahsına sadakat yemini ettirerek Doğu'ya yöneldi.³⁴

Sulla'nın Doğu'ya Mithridates üzerine sefere çıkmasının ardından görevdeki *consul*'lerden biri olan Lucius Cornelius Cinna vatandaşlık hakkı dağıtılan Müttefik Halkların Roma'da var olan 35 kabileye dağıtılarak kabile sistemine dâhil olmaları yolunda propaganda yapmaya başladı. Bu, birkaç yıl önceki *Consul*'lerden Sulpicius tarafından da savunulan ve çok sert bir muhalefetle karşı karşıya kalan bir düşünceydi. Ayrıca bu düşünce gördüğü muhalefet neticesinde Sulla'nın Roma'ya yürüyüp denetimi eline aldığı süreci tetikleyen de unsurdu. Aynı şekilde Cinna'nın da karşısında kuvvetli bir muhalefet oluştu ve Cinna Roma'dan kaçıp İtalya genelinde destek aradı. Bunun üzerine *Senatus* onu görevden alıp devlet düşmanı ilan etti. Bu sırada son yıllardaki politik hamleleri nedeniyle Roma'dan ayrılmak zorunda kalan, bir dönemin prestijli komutanı Marius da bu fırsatı kullanmak isteyerek Cinna'ya destek verdi. Bir yıl sonra Roma, Cinna ve Marius'un güçlerinin eline geçti. MÖ 86 yılında Marius ve Cinna kendilerini kanun dışı olmasına rağmen *Consul* ilan ettiler. Fakat Marius kısa bir süre sonra öldü. Yerine Cinna'nın kontrolünde başka bir *Consul* seçildi ve Roma'da Cinna hegemonyası sürdü. Bu olaylar yaşanırken yeni vatandaşlıkların kabilelere dağıtılması süreci ise hala beklemedeydi. Sulla Doğu'da Mithridates ile mücadele halinde

³⁴ Atlan 2020, 145-146; Arslan 2007, 173; Cline-Graham 2017, 287-288; Evans 1994, 136; Faulkner 2017, 166; Freeman 2003, 400; Konrad 2006, 179-180; Potter 2004, 66-88; Shotter 2005, 40.

olduğundan MÖ 85 yılına değin Roma'ya dönemedi. Mithradates'e karşı zorlu fakat başarılı bir harekât gerçekleştirdikten sonra onunla barış antlaşması yaparak Roma'ya geri dönmek için hazırlık yapmaya başladı. Cinna ve yandaşları da tedbirlerini almış, birtakım hazırlıklara girişmişlerdi ancak Cinna MÖ 84 yılında bir ayaklanma esnasında öldürülünce planları Cinna'nın yandaşı ve diğer bir *Consul* olan Gnaeus Papirius Carbo yürüttü. Bu sırada Sulla Doğu'dan dönmüş, İtalya yarımadasına Brundisium'dan çıkmıştı. Sulla İtalya'ya ulaştıktan sonra o dönemler daha genç komutanlar olan Marcus Licinius Crassus ve Gnaeus Pompeius da (*Magnus*) birlikleriyle Sulla'ya katıldılar. Önceleri Roma ve İtalya'nın çoğunluğunda kendisine karşı bir muhalefet görülse de Sulla, Mithradates savaşında deneyim kazanmış askerleriyle kısa sürede karşıtlarını mağlup etti ve MÖ 82 yılında Roma'da iktidarı ele geçirdi. Sulla bu tarihte *Senatus* tarafından devlet hakimiyetinin yeniden kurulması ve yasaların düzenlenmesi amacıyla *Dictator Legibus Faciendis et Rei Publicae Constituendae Causa* ilan edildi³⁵

Sulla kendisine muhalif olanlara karşı galip gelmesinin ardından ünlü *Proscriptio*'larını, yani infaz listelerini ilan ettirdi. Bu listede adı geçen kişiler sorgusuz sualsiz idam edilecek karşıtlarıydı. Roma'nın ileri gelenlerinden 1000'den fazla kişinin bu yolla infaz edildiği düşünülmektedir. Sulla bu listelerdeki kişileri öldürtmekle kalmıyor ayrıca mallarına devlet adına el koyuyordu. Bunların soyundan gelenler devlet görevlerinden de ömür boyu mahrum bırakılıyordu. Bu vaziyet Roma'da sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir buhran yaratmıştır. Devlet görevlerinden ihraç meselesi ancak MÖ 49 yılında iptal edilebilmiştir.³⁶

Sulla muhaliflerine karşı yapılması elzem olan tedbirleri almanın yanında devletin idari yapısında da düzenlenmesi gerektiğine inandığı birtakım reformları yürürlüğe soktu. Gracchus Kardeşler ile başladığına inandığı siyasal ve sosyal bozuklukları yasalardaki açıklıkları kapatmakla gidermeye çalışan Sulla, devlet yönetim sistemini de kendi inandığı düşünce tarzıyla şekillendirmeye çalıştı. *Senatus*'un giderek önemini kaybettiği ve kararlarının da çok bağlayıcı olmadığı onun gözünde aşikârdı, ayrıca olması gerektiği gibi 300 olan üye sayısı, senatörlerin neredeyse yarısının çeşitli olaylarda hayatlarını ya da makamlarını kaybetmesi sebebiyle iyice azalmıştı. Sulla bu

³⁵ Diakov-Kovalev 2015, 143-145; Faulkner 2017, 168-170; Keaveney 2005, 108; Scullard 2011, 61.

³⁶ Atlan 2020, 152; Cline-Graham 2017, 288; Diakov-Kovalev 2015, 149; Faulkner 2017, 170; Santangelo 2007, 78-88.

etmenleri göz önünde bulundurarak *Senatus*'un mevcudunu 300'den 600'e çıkardı. *Senatus*'a alınan bu yeni üyeler yalnızca aristokrat sınıftan değil, ağırlıklı olarak *Equites* ve Roma'nın çeşitli yollardan en zengin kişileri arasına katılmış kimselerden seçilmişti. Yapılan bu hamleyle *Senatus* haricinde kalacak güçlü unsurların kuvveti kırılmaya çalışılarak *Senatus*'un etkisi perçinlendi. Sulla akabinde *Quaestor*'ların mevcudunu iki katına yükselterek 20'ye çıkardı. *Praetor*'lukların mevcudu da 6'dan 8'e yükseltildi. *Consul* sayısı ise 2 olarak sabit kaldı. Ayrıca *Cursus honorum*'u³⁷ iyice belirginleştirdi. Bu düzenlemelere ek olarak yukarıda bahsi geçen memurluklara tekrar gelme şartını 10 yıl olarak belirledi. Alınan bu önlemlerle Marius veya Cinna gibi üst üste aynı görevlere getirilme imkanını da ortadan kaldırmış oluyordu. *Tribunus* memuriyetinde de büyük düzenlemelere gidildi. Sulla, *tribunus*'luk görevinin *Senatus*'u değersizleştirdiğini ve cumhuriyet düzeninde hasarlar bıraktığını düşünüyordu. Bu doğrultuda yaptığı düzenlemeyle *tribunus*'luk yapmış bir kişi diğer memuriyetlere seçilme hakkını kaybetmekteydi. Ayrıca bu memurluğun yetkileri de sınırlandırılarak sadece *Senatus*'un onayından geçen kanunları gündeme getirme hakkı tanındı. Özellikle Gaius Gracchus ve Marius tarafından *Equites*'lere verilen imkanlar ise daha da sınırlandırılarak aristokratlara karşı güç elde etmeleri engellendi.³⁸

SONUÇ

Roma'nın cumhuriyet rejimi, bir şehrin bir köy yerleşiminden imparatorluğa dönüşmesinde başrolü oynamıştır. Özellikle Kartaca Savaşları'nın kazandırmış olduğu büyük topraklar ve Roma'nın Akdeniz coğrafyasındaki yayılma politikaları; sınıflar arasındaki bağları iyice koparmakla kalmamış, çatışmalara giden yolu da açmıştır. Roma'nın bu iç siyasetindeki çatışmalar her ne kadar aristokrat sınıfının tavizler vermesiyle sonuçlandıysa da genellikle alt sınıfların iyice yoksullaşmasına neden olmuştur. Roma'nın alt sınıfları ile üst sınıfları arasındaki uçurum büyüdükçe çatışmalar şiddetlenmiş ve bu şiddeti kendi çıkarlarına ya da halk yararına kullanmaya çalışan liderler ön plana çıkmıştır. Bu duruma ilk ciddi müdahale MÖ II. yüzyılın sonlarında Gracchus kardeşler tarafından yapılmıştır. Tiberius ve Gaius kardeşler, alt tabaka halkın

³⁷ Roma memurluklarındaki görev sırası ve hiyerarşisi olarak tanımlanabilecek yapı. Detaylı bilgi için bkz. Oxford Dictionary "*Cursus Honorum*" maddesi.

³⁸ Atlan 2020, 153-155; Diakov-Kovalev 2015, 150; Faulkner 2017, 170-171; Freeman 2003, 401.

topraklandırılması ve borçlarının kapanması konusunda birçok reform gerçekleştirmiş fakat bu reformlar en nihayetinde statükocu üst tabaka muhaliflerce başarısızlığa uğratılmıştır. Bu başarısızlığın en büyük bedeli de Gracchus kardeşlerin hayatlarıyla ödenmiştir. Gracchus kardeşlerin bu hamleleri tam anlamıyla başarıya ulaşmamış olsa da Halkçı (*Populares*) kesim ile Cumhuriyetçi (*Optimates*) yani aristokrat kesim arasında büyük bir düşmanlık oluşturmuş ve cumhuriyet rejiminin sonunu da bu şekilde başlatmıştır.

Roma, İtalya hakimiyetini tamamladıktan sonra Akdeniz'e yayılma hususunda bölgede yaşayan diğer kavimlerden (Samnitler, Lucanialılar gibi) büyük katkılar sağlamıştır. Fakat esnek olmayan vatandaşlık meselesi nedeniyle bu halklar sık sık mağdur olmuş ve bu doğrultuda belirli dönemlerde ayaklanmalar çıkarmışlardır. Bu mağduriyetlerin MÖ I. yüzyılda artmasıyla Müttefikler çatısı altında Roma'ya karşı bir koalisyon oluşmuştur. Bu koalisyon kendi devletini ilan etmiş ve Roma hakimiyetini tanımamıştır. Kurulan bu yeni devlet (İtalia), Roma'nın bir başka versiyonundan ibaret olmuştur. Devlet kurulduktan sonra Roma nizamında bir meclis ve ordu yapısı teşkilatlandırılmıştır. Önceden Roma ordusunda görev alan Müttefik halklara mensup kıdemli askerler, Roma ordusunda gördükleri sistemleri ve talimleri aynı şekilde Müttefikler ordusuna da uygulamışlardır. Müttefikler kurdukları bu yapıyla Roma'nın öncelikle İtalya yarımadasındaki, daha sonra da Akdeniz coğrafyasındaki önder kimliğinin her an yok edilebileceğini göstermiştir. Savaşların sürdüğü yıllarda tarım, ticaret, asayiş, sosyal hayat ve siyasi durum derinden sarsılmıştır. Üstelik Müttefik halklar yapılan mücadelelerin ilk safhalarını da başarıyla kapatarak (MÖ 91-88) Roma'nın otoritesini olabildiğince sarsmıştır. Sonuçta Roma, her ne kadar savaşta konumunu belli oranda düzeltse de bu savaşı zor kullanarak kazanamayacağını fark etmiş ve silah bırakan halklara vatandaşlık vaadinde bulunmak zorunda kalmıştır. Böylelikle Müttefik halklar, verdikleri büyük mücadelelerin ardından istedikleri vatandaşlık hakkını elde etmeyi başarmışlardır. Roma bu mücadeleler sonucunda hem ekonomik hem de siyasi olarak ciddi bir darbe almış ve Gracchus kardeşlerin reformlarıyla ayrışan toplumsal atmosfer daha da derinleşmiştir.

Roma'nın önemli komutanlarından biri olan Marius'un en önemli icraatı, orduyu bir reform ile profesyonel ve ücretli hale getirmesiydi. Gerçekleştirilen reform ile ordu

her daim savaşa hazır hale gelmekle kalmamış, ayrıca komutanlarına olan bağlılıklarını da arttırmıştır. Düzenlenen ordunun etkisi, Roma'nın kuzey sınırında terör estiren Germen kabileleri Cimbri ve Teutones'in baskılarını kırmada büyük başarı göstermiş ve dolayısıyla Marius'un prestijini de hatırı sayılır ölçüde kuvvetlendirmiştir. Böylelikle Marius, Roma'da komutanlar dönemini başlatmış oluyordu. Ayrıca halkın gözündeki popülaritesi sayesinde üst üste *Consul* olması, Roma'nın geleneklerinin aksine başka bir döneme geçtiğinin de habercisiydi. Karakterler artık siyasette çok etkin konumdaydı.

Roma'nın köklü *Patricii* ailelerinden birine mensup olan Sulla, Marius'un komutasındaki Iugurtha Seferi'yle kendisinden söz ettirmiş ve Müttefikler Savaşı'nın da son bölümünde etkin rol oynayarak Roma siyasetinde yer edinmiştir. Sulla'nın düşünce yapısı, Gracchus kardeşlerin ve Marius'un Halkçı politikalar gütmelerinden rahatsız olan muhalif taraftan yanaydı. Gracchus kardeşlerin ve Marius'un hamleleri ona göre Roma geleneklerini ve dolayısıyla *Senatus*'u derinden sarsmaktaydı. Marius'un azalan itibarı Müttefikler Savaşı'yla taçlanırken, Sulla'nın prestiji artmaya devam etmekteydi. Bu doğrultuda ikili, Mithridates Savaşı (MÖ 88) ordu komutanlığı için bir yarış haline girmişlerdir. Bu yarış aslında Halkçı ve Cumhuriyetçi tarafların tekerrür eden mücadelelerinden bir başkasıydı. MÖ 88 yılı *Consul*'ü olan Sulla bu yarışın ilk safhasını kazansa da Marius taraftarlarının bu kararı Marius lehine değiştirdikleri haberini almıştır. Bu durum Sulla'yı önemli bir karar almaya itti ve Roma şehri tarihinde ilk kez bir komutanı tarafından kuşatıldı. Roma'yı kıdemli askerleriyle kısa sürede düşüren Sulla, hakimiyetini ilan etti. Marius kaçmayı başarsa da kısa süre sonra ölmüştür (MÖ 86). Marius'un ardıllarına karşı gerçekleştirilen ve MÖ 82'ye değin süren mücadeleler en nihayetinde Sulla lehine sonuçlanmıştır. Sulla, Roma'nın böylesi Halkçı sorunlarla bir daha yüz yüze gelmemesi adına *Proscriptio* yani infaz listeleri hazırlayarak Halkçıları, dolayısıyla da kendi muhaliflerini ağır cezalara çarptırmıştır. Bu cezalardan nasibini alanlardan ailelerden birisi de daha sonraki Roma siyasetinde yeni bir dönem açacak olan Gaius Iulius Caesar'ın ailesi olacaktır. Sulla başvurduğu bu yöntemle her ne kadar Roma'daki kargaşa dönemini yatıştıracağını düşünse de sadece soylu merkezli yaklaşımıyla alt tabaka halkı yok saymıştır. Bu da sıradan halkın kanunlar önünde de ezilmesine yol açmış ve sınıflar arasındaki sorunlu ilişkiyi iyice derinleştirmiştir.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

- EUTROPIUS. (2017). *Kısa Roma Tarihi*, (2. Baskı), Çev. Çiğdem Menzilcioğlu, Alfa Yayınları, İstanbul.
- LIVIUS, T. (1992). *Roma Tarihi: Şehrin Kuruluşundan İtibaren/Ab Urbe Condita*. Kitap: II, Çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- PLUTARKHOS. M. (2001). *Gracchus Kardeşler*, Çev. Sema Sandalcı, Belge Yayınları, İstanbul.
- POLYBIOS. (1889). *Historiai*, Ed. F.O. Hultsch (*The histories of Polybius Vol. 1*), Macmillan and Company, New York.

Modern Kaynaklar

- ARSLAN. M. (2003). "İ.Ö. 188 Yılından İ.Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve Kilikia Thrakeia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları", *Adalya*, 6, 91-118.
- ASTIN. A. E. (2008). Roman Government and Politics, 200-134 B.C., *The Cambridge Ancient History Second Edition Volume VIII: Rome and the Mediterranean to 133 B.C*, Ed. A. E. ASTIN vd., Cambridge University Press, Cambridge, 163-197.
- ATLAN. S. (2020). *Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım: Cumhuriyet Devri*, (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- AYDOĞDU. M. (2016). "Roma Hukukunda Toprak Sistemi ve Tarım Reformu Girişimleri", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 375-382.
- BADIAN. E. (1972). "Tiberius Gracchus and the beginning of the Roman Revolution" *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW)*, 1(1), 668-731.
- BEARD. M. (2019). *SPQR: Antik Roma Tarihi*, Çev. İrem Sağlamer, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- BERNSTEIN. A. H. (1978). *Tiberius Sempronius Gracchus: Tradition and Apostasy*, Cornell University Press, Ithaca and London.
- BRADLEY. G. (2017). "Mobility and Secession in the Early Roman Republic" *Antichthon*, 51, 149-171.

- CORNELL-MATTHEWS. T.-J. (1988). *Roma Dünyası*, Çev. Ş. Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DART. C. J. (2014). *The Social War, 91- to 88 BCE: A History of the Italian Insurgency against the Roman Republic*, Routledge Publishing, London.
- DEMİRCİOĞLU. H. (2019). *Roma Tarihi I. C.: Cumhuriyet (Menşe'lerden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar)*, (7.Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- DIAKOV-KOVALEV. V. S. (2015). *İlkçağ Tarihi*, (3. Basım), Çev. Ö. İnce, Yordam Kitap, İstanbul.
- DUNCAN. M. (2018). *Fırtınadan önce Fırtınadan Sonra: Roma İmparatorluğu'nun Sonu ve Başlangıcı*, Çev. N. F. Kaya, Salon Yayınları, İstanbul.
- ENGELS. F. (2018). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev. M. Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ERIC-GRAHAM. C. M. (2017). *Antikçağ İmparatorlukları*, Çev. E. Duru, Say Yayınları, İstanbul.
- EVANS. R. J. (1994). *Gaius Marius: A Political Biography*, University of South Africa Press, Pretoria.
- EVANS. R.J. (2005). "Rome's Cimbric Wars (114-101 BC) and their Impact on the Iberian Peninsula", *Acta Classica*, 48, 37-56.
- FAULKNER. N. (2017). *Roma: Kartalların İmparatorluğu*, (2. Basım), Çev. Ç. Sümer, Yordam Kitap, İstanbul.
- FINLEY. M. I. (2007) *Antik Çağ Ekonomisi*, Çev. Hatice Palaz Erdemir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- FREEMAN. F. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev. S. K. Angı, Dost Kitabevi, Ankara.
- GABBA. E. (2006). "Rome and Italy: The Social War", *The Cambridge Ancient History Second Edition Volume IX: The Last Age of the Roman Republic 146-43 B.C.*, Ed: J. A. Crook vd., Cambridge University Press, Cambridge, 104-128.
- GÖZLÜ. A. (2019). "Sosyal ve Siyasi Boyutları Perspektifinden Tiberius Gracchus'un (İÖ 163-133) Toprak Reformu Girişimi", *Turkish Studies*, 14(6), 2019, 3237-3248.

- HORNBLOWER-SPAWFORTH. S.-A. (1999). "Cursus Honorum", *The Oxford Classical Dictionary* içinde, (3.basım), Oxford University Press, New York, 415.
- JONES. P. (2019). *Geldim Gördüm Yendim*, Çev. Funda Sezer, Say Yayınları, İstanbul.
- KAYA. M. A. (2015). *İlk Çağ Tarih ve Uygarlığı*, Pegem Akademi, Ankara.
- KEAVENEY. A. (2005). *Sulla: The Last Republican*, Routledge Publishing, London.
- KENDALL. S. (2013). *The Struggle for Roman Citizenship: Romans, Allies, and the Wars of 91-77 BCE*, Gorgias Press, Piscataway.
- KONRAD. C. F. (2006). "From the Gracchi to the First Civil War (133-70)", *A Companion to the Roman Republic*, Ed: N. Rosenstein-R. Morstein-Marx, Blackwell Publishing, Oxford, 167-189.
- LINTOTT. A. (2006). "Political History, 146-95 B.C. ", *The Cambridge Ancient History, Vol. IX (Ed. by J. A. Crook, A. Lintott, E. Rawson)*, Cambridge University Press, 40-103, Cambridge.
- MAYOR. A. (2013). *Mithradates*, Çev. G. Ergin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- MITCHELL. R.E. (2005). "The Definition of Patres and Plebis: An End to the Struggle of the Orders", *Social Struggles in Archaic Rome: New Perspectives on the Conflict of the Orders*, Ed. K. A. Raaflaub, Blackwell Publishing, Oxford, 128-167.
- ÖZÇELİK. N. (2002). *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayınları, Ankara.
- ÖZÜSAĞLAM MUTLU. Z. (2014). *Marius'un Ordu Reformu Öncesi ve Sonrasında Legio'nun Kuruluş ve Muharebe Düzeni*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- POTTER. D. (2004). "The Roman Army and Navy", *The Cambridge Companion to the Roman Republic*, Ed: H. I. Flower, Cambridge University Press, New York, 66-88.
- RIDLEY. R.T. (1968). "Notes on the Establishment of the Tribunate of the Plebs", *Lotamus*, 27/3, 535-554.
- SAMPSON. G. C. (2010). *The Crisis of Rome: The Jugurthine and Northern Wars and the Rise of Marius*, Pen & Sword Books Ltd., Barnsley.
- SANTANGELO. F. (2016). *Marius*, Bloomsbury Academic an Imprint of Bloomsbury Publishing Plc., London.

- SCULLARD. H.H. (2011). *From the Gracchi to Nero: A History of Rome from 133 B.C. to A.D. 68*, Routledge Publishing, London.
- SHOTTER. D. (2005). *The Fall of the Roman Republic*, Routledge Publishing, London.
- STOCKTON. D. (1979). *The Gracchi*, Oxford University Press, Oxford.
- ŞAHİN. O. G. (2020). “Lex Sempronia Tiberiana’: Tiberius Gracchus’un Toprak Reformu ve Toplumsal Kökenleri”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 183-238.
- TAYLOR. L.R. (1949). *Party Politics In The Age Of Caesar*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- TEKİN. O. (2016). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- UMUR. Z. (1974). *Roma Hukuku, Tarihi Giriş-Kaynaklar-Umumi Mefhumlar-Hakların Himayesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- UNGAN ÇALIŞKAN. H. (2017). “Bir Öteki Roma Müessesesi: Hizmet Akdi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 395-415.
- WHITE. K. D. (1967). “Latifundia: A Critical Review of the Evidence on Large Estates in Italy and Sicily up to the End of the First Century A.D.”, *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 14(1), 62-79.